

УДК 378:[373.2+159.9]

Козак Людмила Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник НДІ освітології
Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ
l.kozak@kubg.edu.ua

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. У статті розглянуто етапи та методику організації експериментальної роботи з перевірки розробленої моделі та організаційно-методичних засади підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності, проаналізовано узагальнені результати педагогічного експерименту.

Ключові слова: інноваційна діяльність; майбутній викладач дошкільної педагогіки і психології; підготовка до інноваційної професійної діяльності; готовність до інноваційної професійної діяльності.

Постановка проблеми. Питання готовності викладачів вищих навчальних закладів до інноваційної професійної діяльності є однією з найактуальніших проблем сучасної педагогічної науки і практики. Наразі актуальною залишається підготовка майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до здійснення цього виду діяльності, що пов'язано із соціальним замовленням на підготовку фахівця інноваційного типу, здатного до створення інноваційного освітньо-виховного середовища дошкільної освіти. Вищезазначене потребує певної модернізації системи підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології, оновлення її змісту, удосконалення форм і методів навчання. У зв'язку з цим, розробка та експериментальна перевірка моделі та організаційно-методичних засад підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності є одним із важливих завдань дослідження.

Професійну підготовку викладачів вищого навчального закладу розглядають А. Д. Бондар, О. І. Гура, В. І. Лозова, Г. М. Романова, С. О. Сисоева; професіоналізм і фахову майстерність викладача вищої школи досліджують Н. В. Гузій, С. С. Вітвицька, О. А. Дубасенюк.

Сучасні дослідження теоретичних і методичних засад підготовки викладачів дошкільної педагогіки і психології зорієнтовано на вивчення таких аспектів: розвиток методичної культури майбутніх викладачів педагогічних дисциплін в умовах магістратури (І. А. Княжева); конструювання змісту і технології підготовки викладача дошкільної педагогіки і психології (Н. О. Морева); використання педагогічних задач як засобу розвитку у майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології професійної самосвідомості (І. О. Лавринець).

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про актуальність проблеми підготовки педагогів до інноваційної діяльності, зокрема формування готовності вчителів до інноваційної педагогічної діяльності у процесі професійної підготовки (І. В. Гавриш, О. А. Гончарова, Т. М. Демиденко, О. Г. Козлова, Л. О. Пертиченко, О. І. Шапран та ін.).

Водночас теоретичний аналіз наукових праць засвідчив, що підготовка майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності ще не стала предметом окремого наукового дослідження.

Метою статті є аналіз результатів експериментальної перевірки розробленої моделі та організаційно-методичних засади підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Насамперед з'ясуємо, що ж вкладається в сутність поняття «педагогічний експеримент». На думку С. С. Вітвицької, експеримент є особливим видом дослідження педагогічного процесу шляхом внесення в нього принципово важливих змін у відповідності з поставленими завданнями та висунутою гіпотезою, що дає можливість бачити зв'язки між досліджуваними явищами без порушень його цілісності; і здійснити глибокий якісний аналіз і якомога точніше кількісне вимірювання як внесених у педагогічний процес змін, так і результатів усього процесу [1].

Метою нашого експериментального дослідження є перевірка на практиці розробленої моделі та організаційно-методичних засад підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності, підтвердження або спростування правильності гіпотези дослідження.

Формулюючи гіпотезу дослідження, ми спирались на те, що підготовка майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності набуває ефективності, якщо вона здійснюється згідно з розробленою моделлю та обґрунтованими організаційно-методичними засадами, що включають інноваційно-орієнтований зміст підготовки, органічне поєднання традиційних та інноваційних форм і методів навчання які забезпечують формування готовності до інноваційної професійної діяльності.

Експеримент передбачав виконання таких завдань:

- вивчення сучасного стану підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності;

- визначення рівнів сформованості компонентів готовності майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності;

- апробацію і уточнення моделі та організаційно-методичних засад підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності;

- перевірку ефективності організаційно-методичних засад підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності.

Формувальний експеримент проводився за такими етапами: підготовчий, основний, підсумково-аналітичний, контрольню-узагальнюючий.

На підготовчому етапі було проведено педагогічне спостереження, анкетування, опитування і тестування магістрантів контрольних та експериментальних груп для вимірювання рівня готовності до інноваційної професійної діяльності. Порівняльний аналіз показників готовності майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності в контрольних і експериментальних групах дозволив встановити відсутність суттєвої різниці між рівнями мотиваційно-ціннісного ставлення до інноваційної професійної діяльності, знаннями та вміннями щодо її здійснення, особистісно-креативними та професійно-рефлексивними здібностями.

На основному етапі формувального експерименту впроваджувалася розроблена нами модель та організаційно-методичні засади підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності. Зокрема, було визначено зміст підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності на основі обґрунтованих нами принципів та підходів; включено інноваційний компонент у зміст розроблених нами експериментальних робочих навчальних програм з дисциплін професійно-педагогічного циклу («Оздоровчі технології та діагностичні методики фізичного розвитку дітей», «Художня діяльність у розвитку мовлення дітей дошкільного віку», «Педагогіка вищої школи», «Тренінг розвитку комунікативної компетентності викладача вищої школи»), а також у зміст асистентської практики; відібрано та експериментально перевірено форми та методи навчання, спрямовані на реалізацію мети дослідження: лекції з включенням проблемних методів, евристичної бесіди, дискусії; семінари у формі конференції, ділової гри, конкурсу; семінари з використанням інтерактивних, евристичних методів навчання; практичні заняття у формі проектного навчання; комунікативні тренінги; рольові ігри; моделювання; самостійна робота пошуково-дослідницького, творчого характеру з використанням завдань різного рівня складності; ігровий і тестовий контроль знань; педагогічні прийоми створення ситуації успіху, ситуації вибору, опори на суб'єктний досвід магістранта.

На підсумково-аналітичному етапі формувального експерименту було проаналізовано результати, отримані у контрольних і експериментальних групах магістрантів за нових умов та виявлено динаміку змін у рівнях готовності майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності. Аналіз динаміки процесу формування готовності майбутніх викладачів до інноваційної професійної діяльності проводився із використанням ціннісно-мотиваційного, інформаційно-когнітивного, операційно-діяльнісного, особистісно-креативного, професійно-рефлексивного критеріїв.

На контрольно-узагальнюючому етапі педагогічного експерименту було здійснено кількісний та якісний аналіз результатів педагогічного експерименту;

узагальнено результати педагогічного експерименту, перевірено вірогідність отриманих результатів з використанням методів математичної статистики; сформульовано основні положення та висновки за результатами дослідження; розроблено методичне забезпечення та рекомендації щодо підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності.

Для проведення формувального експерименту було сформовано 6 контрольних (94 магістранти) та 6 експериментальних (98 магістрантів) груп.

У процесі дослідження здійснено відбір та модифікацію методик проведення формувального етапу експерименту, розроблено питання для авторських анкет щодо визначення наявності та особливостей ціннісно-сміслової орієнтації на інноваційну професійну діяльність, опитувальники, завдання тестів для оцінювання сформованості інформаційно-когнітивного компоненту та практичні завдання для оцінювання операційно-діяльнісного компоненту готовності майбутніх викладачів до інноваційної професійної діяльності.

При доборі діагностичного інструментарію ми враховували такі вимоги до методик та інструментарію дослідження:

- а) їх відповідність меті дослідження;
- б) достатня об'єктивність, репрезентативність, надійність і валідність тестів;
- в) чіткість і однозначність інструкцій щодо проведення дослідження.

Для оцінювання сформованості компонентів готовності майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності нами було модифіковано діагностичну карту *«Самооцінка здібностей до інноваційної діяльності»*. Ця методика дозволяє одночасно оцінити рівень мотиваційно-творчої спрямованості особистості майбутнього викладача, його креативність, рівень професійних здібностей до здійснення інноваційної діяльності, здатність до рефлексії, індивідуальні особливості.

Діагностична карта складається з п'яти блоків, кожний з яких відповідає певному критерію готовності викладача до інноваційної професійної діяльності та містить певну кількість показників. Так блок *«Мотиваційно-творча спрямованість*

особистості» дозволяє оцінити рівень сформованості показників ціннісно-мотиваційного компоненту готовності, а саме: творчий інтерес, зацікавленість щодо інноваційної діяльності, прагнення творчо оволодівати методами, формами та засобами професійної діяльності, бажання досягати високих результатів творчої праці, особисту значущість творчої діяльності, прагнення до самовдосконалення. Зміст блоку *«Креативність особистості»* створює можливість оцінити рівень сформованості таких показників особистісно-креативного компоненту готовності: креативні здібності: чутливість до проблем у педагогічній діяльності, гнучкість у пошуках альтернативних підходів до вирішення проблеми та критичність мислення, творча фантазія, розвинута уява, здатність до висування гіпотез, оригінальних ідей, творче розв'язання педагогічних проблем. Блок *«Професійні здібності викладача до здійснення інноваційної діяльності»* дозволяє оцінити рівень сформованості таких показників операційно-діяльнісного компоненту готовності: оволодіння викладачем методами педагогічного дослідження, здібності до створення авторської концепції, здібності до планування та організації педагогічного експерименту, здібності акумулювати та використовувати досвід творчої діяльності інших викладачів, здатність до співпраці та взаємодопомоги у творчій діяльності. Блок *«Рефлексія»* дає можливість оцінити рівень сформованості показників професійно-рефлексивного компоненту готовності: здатність до самоаналізу, до аналізу та оцінки діяльності інших, здатність порівнювати результати власної діяльності з попередніми чи запланованими, виявляти недоліки, адекватно оцінювати власну діяльність, планувати подальші дії відповідно до одержаних результатів. Блок *«Індивідуальні особливості особистості викладача»* дозволяє оцінити рівень сформованості таких показників особистісно-креативного компоненту готовності: ініціативність, відповідальність, працездатність у сфері творчої діяльності, рішучість, цілеспрямованість, наполегливість, здатність до самоорганізації та самоуправління.

Враховуючи те, що методики побудовані на самооцінці особистістю своїх знань про себе, не завжди дають можливість одержати достовірну інформацію про досліджуване явище, вірогідність отриманих даних забезпечена використанням

паралельних методик, які давали змогу отримати додаткову або нову інформацію про сформованість показників кожного компоненту готовності майбутніх викладачів до інноваційної професійної діяльності.

Для визначення сформованості *ціннісно-мотиваційної готовності* майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності використано розроблену нами анкету «Ціннісно-смилова орієнтація на інноваційну діяльність», методику А. Реана «Мотивація успіху і боязнь невдачі» [3] та діагностичну карту «Самооцінка здібностей до інноваційної діяльності» (блок «мотиваційно-творча спрямованість»), зміст діагностичної карти описано вище.

Відповіді на питання анкети дозволяють визначити рівень зацікавленості майбутніх викладачів інноваціями у сфері професійної діяльності, потреби щодо оволодіння і творчого застосування інновації у навчально-виховному процесі, бажання брати участь у створенні та реалізації нового педагогічного проекту, проведенні експериментальних досліджень, потреби здійснювати у майбутньому інноваційну професійну діяльність, переконання щодо необхідності підготовки майбутнього педагога до інноваційної професійної діяльності. У свою чергу відповіді на питання тесту «Мотивація успіху і боязнь невдачі» дозволили визначити рівні сформованості у майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології мотивації до успіху у професійній діяльності.

Оцінка інформаційно-когнітивної готовності майбутнього викладача дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності проводилася за допомогою спеціально розробленого нами тесту «Базові поняття педагогічної інноватики», опитувальників «Інноваційні технології у дошкільній освіті» та «Інноваційна професійна діяльність викладача», що стосуються знань і розуміння у сфері інноваційної професійної діяльності викладача дошкільної педагогіки і психології.

Сформованість операційно-діяльнісного компоненту готовності до інноваційної професійної діяльності визначаємо шляхом самооцінки здібностей майбутнього викладача до інноваційної професійної діяльності за допомогою «Карти самооцінки здібностей до інноваційної професійної діяльності» (розглянуто

нами вище); діагностики комунікативних та організаторських здібностей (КОС – 2) [5]; методу експертного оцінювання та самооцінки вмінь на основі аналізу розробок інноваційних методичних проектів та впровадження їх на практиці. Такими проектами стали: методичний посібник «Інноваційні оздоровчі технології та діагностичні методики фізичного розвитку дітей» (навчальний курс «Оздоровчі технології та діагностичні методики фізичного розвитку дітей»); педагогічне портфоліо «Розвиток дитини засобами мистецтва» (навчальний курс «Художня діяльність у розвитку мовлення дітей дошкільного віку»); Е-портфоліо викладача «Комунікативне освітнє середовище вищого навчального закладу» (навчальний курс «Тренінг розвитку комунікативної компетентності викладача вищої школи»); навчально-методичний проект «Планування інноваційного освітнього процесу у вищому навчальному закладі» (навчальний курс «Педагогіка вищої школи»)

Критеріями оцінювання слугували: обґрунтування актуальності, відповідність змісту меті і завданням роботи, наукова коректність викладу матеріалу, доступність і послідовність поданої інформації, дотримання вимог щодо структури і змістового наповнення проекту, дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи, презентація проекту у програмі PowerPoint.

Максимальна кількість балів за проект – 30. Оцінка рівня сформованості дослідницьких та проектувальних умінь визначалася за трьома рівнями у балах: високий – 25-30; середній – 11-24; низький – 10 та менше.

Оцінка особистісно-креативної готовності характеризує рівень розвитку творчого мислення, творчих умінь майбутнього викладача дошкільної педагогіки і психології, характерологічних особливостей необхідних для здійснення інноваційної професійної діяльності та здатності до творчого розвитку і креативності іншого, тобто вихованця. Сформованість особистісно-креативного компоненту готовності визначаємо шляхом тестування та самооцінки за допомогою такого психодіагностичного інструментарію: діагностика особистісної креативності за методикою Є. Є. Тунік [5]; тест «Оцінка рівня творчого потенціалу особистості (Е. І. Рогов) [5]; діагностична карта «Самооцінка здібностей до інноваційної діяльності» (блок «креативність», «індивідуальні якості»); оцінювання шляхом

виконання творчих робіт, інтелектуально-творчих вправ, участі у ділових іграх тощо.

Показниками особистісно-креативної готовності є: креативне мислення, творчі вміння, розвиток індивідуальних якостей особистості.

Сформованість професійно-рефлексивного компоненту готовності визначаємо за допомогою тесту «Індивідуальна міра рефлексивності» (А. В. Карпов, В. В. Пономарьова) [2], методики Л. Н. Бережної «Діагностика рівня саморозвитку в професійно-педагогічній діяльності» (рефлексія на саморозвиток) [5], діагностичної карти «Самооцінка готовності до інноваційної професійної діяльності» (блок «Рефлексія»), а також у процесі аналізу виконаних творчих завдань на розвиток рефлексивних здібностей та спостереження за рефлексією під час тренінгів, лекційних, семінарських занять і проходження магістрантами асистентської практики.

Показниками професійно-рефлексивної готовності майбутніх викладачів до інноваційної професійної діяльності є рівень сформованості здатностей до самоаналізу та аналізу діяльності інших, саморегуляції, самоконтролю, оцінки і самооцінки.

Для кількісної оцінки готовності майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності було введено коефіцієнт готовності до інноваційної професійної діяльності (КГіпд). Цей коефіцієнт ми визначили за методикою С. О. Сисоєвої [4].

Згідно з методикою середня величина сформованості ціннісно-мотиваційного компоненту в експериментальних групах на початку експерименту становить 0,64, у кінці – 0,76, у контрольних на початку експерименту – 0,64, у кінці – 0,70; інформаційно-когнітивного компоненту в експериментальних групах на початку експерименту становить 0,53, у кінці – 0,70, в контрольних на початку експерименту становить 0,54, у кінці – 0,66; операційно-діяльнісного компоненту в експериментальних групах на початку експерименту становить 0,55, у кінці – 0,71, у контрольних на початку експерименту становить 0,56, у кінці – 0,64; особистісно-креативного компоненту в експериментальних групах на початку експерименту

становить 0,54, у кінці – 0,69, у контрольних на початку експерименту – 0,55, у кінці – 0,61; професійно-рефлексивного компоненту в експериментальних групах на початку експерименту становить 0,58, у кінці – 0,70, у контрольних на початку експерименту – 0,57, у кінці експерименту – 0,63. Загальна середня величина готовності майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності в експериментальних групах на початку експерименту становить 0,57, у кінці експерименту – 0,71, а в контрольних на початку експерименту – 0,57, у кінці – 0,65.

Визначення коефіцієнтів рівнів сформованості компонентів готовності майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності показало, що показники сформованості ціннісно-мотиваційного компоненту в експериментальних групах змінилися на 0,12, в контрольних – на 0,6; показники сформованості інформаційно-когнітивного компоненту в експериментальних групах змінилися на 0,17, в контрольних – на 0,12; показники сформованості операційно-діяльнісного компоненту в експериментальних групах змінилися на 0,16, в контрольних – на 0,8; показники сформованості креативного компоненту в експериментальних групах змінилися на 0,15, в контрольних – на 0,6; показники сформованості професійно-рефлексивного компоненту в експериментальних групах змінилися на 0,12, в контрольних – на 0,6. Зміна середніх значень коефіцієнту готовності майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності в експериментальних групах змінилася на 0,14, в контрольних – на 0,8.

Висновок. Аналіз результатів педагогічного експерименту засвідчив, що готовність майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності в експериментальних групах, за визначиними компонентами, вища, ніж у контрольних.

Вірогідність результатів педагогічного експерименту щодо ефективності підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності визначалась за допомогою критерію Стьюдента, емпіричне значення якого вказувало на існування істотної різниці між рівнями сформованості

компонентів готовності майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності в експериментальних і контрольних групах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : Методичний посібник для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – Київ : Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
2. Карпов А. В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики // Психологический журнал, 2003, том 24, № 5. – С.45–57.
3. Реан А.А. Психология и психодиагностика личности. Теория, методы исследования, практикум / Артур Александрович Реан. – СПб.: Прайм – ЕВРОЗНАК, 2008. – 255 с.
4. Сисоєва С. О. Теоретичні і методичні основи підготовки вчителя до формування творчої особистості учня : дис. ...док-ра пед. наук : спец. 13.00.04 / Світлана Олександрівна Сисоєва. – К., 1997. – 526 с.
5. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М., Изд-во Института Психотерапии. – 2002. – 490 с.

Рецензент

Мачинська Н.І. – д. пед. н., доцент.

Стаття надійшла до редакції 17.05.2015

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ДОШКОЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ И ПСИХОЛОГИИ К ИННОВАЦИОННОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ

Козак Людмила Васильевна

кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник НИЛ освитологии

Киевский университет имени Бориса Гринченко, г. Киев

l.kozak@kubg.edu.ua

Аннотация. В статье рассмотрено этапы и методику организации экспериментальной работы по проверке модели и организационно-методических основ подготовки будущих преподавателей дошкольной педагогики и психологии к инновационной профессиональной деятельности, проанализированы и обобщены результаты педагогического эксперимента.

Ключевые слова: инновационная деятельность; будущий преподаватель дошкольной педагогики и психологии; подготовка к инновационной профессиональной деятельности; готовность к инновационной профессиональной деятельности.

TRAINING FUTURE TEACHERS PRESCHOOL PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY TO INNOVATION PROFESSIONAL ACTIVITY: EXPERIMENTAL RESEARCH

Liudmyla V. Kozak

PhD in pedagogics, senior researcher of Osvitology Lab
Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv
l.kozak@kubg.edu.ua

Abstract. The paper considers the steps and methods of organization of experimental work to validate the model and organizational-methodological foundations of training future teachers of pre-school pedagogy and psychology in innovative professional activity, analyzed and summarized the results of the pedagogical experiment.

Keywords: innovation; a future teacher of preschool pedagogy and psychology; preparation for innovative professional activity; readiness for innovative professional activity.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Vitvytska S. S. Basics of pedagogics teaching: Aid for students of master / S. S. Vitvytska. – Kyiv : Tsentr navchalnoi literatury, 2003. – 316 p. (in Ukrainian)
2. Karpov A. V. Reflexivity as a mental properties and methods of its diagnostics // *Psikhologicheskyy zhurnal*, 2003, tom 24, № 5. – P.45–57. (in Russian)
3. Rean A.A. Psychology and psychological testing of personality. The theory, research methods, practical work. / Artur Aleksandrovykh Rean. – SPb.: Praim – EVROZNAK, 2008. – 255 p. (in Russian)
4. Sysoeva S. O. Theoretical and methodological foundations of training teachers to form creative individual student.: dys. ...dok-ra ped. nauk : spets. 13.00.04 / Svitlana Oleksandrivna Sysoieva. – K., 1997. – 526 p. (in Ukrainian)
5. Fetiskin N. P. Socio-psychological diagnosis of personality development and small groups / H. II. Fetyskyn, V. V. Kozlov, H. M. Manuilov. – M., Yzd-vo Ynstytuta Psykhoterapyi. – 2002. – 490 p. (in Russian)